

Stredoveké poznatky z diabetológie 2

Andrea Bukovská^{1,2}

¹ Nemocničná lekáreň UN, Martin, vedúca PharmDr. Eva Grozmanová

² Diabetologické edukačné centrum I. internej kliniky JLF UK a UN, Martin, prednosta prof. MUDr. Marián Mokáň, DrSc., FRCP Edin

V najznámejšej stredovekej knihe o moči *Peri Ouron* (lat. *De Urinis*) Joannes Zacharias Actuarius (1275–1328) podrobne popísal vtedajšie vizuálne skúmanie moču a zistené nálezy pri rôznych chorobách. Pozornosť venoval prítomnosti hnisu, sedimentu a suspenzii v moči. Brillantne oddeľoval hematúriu z dôvodu primárnej choroby obličiek a ako sekundárny dôsledok systémových chorôb sprevádzaných horúčkou. Popísal, že močový sediment sa nemôže usadiť na dne zbernej kadičky, ale mal by byť rozptýlený v moči. Vyjadril názor, že horúčka alebo závažné choroby obličiek spôsobujú proteinúriu, vyššiu hustotu moču a vyšší osmotický tlak moču v zbernej kadičke. Po ústupe choroby pozoroval pokles proteinúrie a vyzrážanie sedimentu v moči. Je pozoruhodné, že popísal aj vplyv vonkajšej teploty na kvalitu skúmaného moču, hustotu a farbu moču aj v dôsledku zrážania bielkoviny v moči. Hoci nepoznal patogenetické mechanizmy vzniku proteinúrie, predpokladal existenciu albuminúrie. Napriek týmto tvrdeniam šarlatáni často zneužívali vizuálne skúmanie moču, ktoré však významne pomohlo nielen pri diagnostike chorôb obličiek, ale aj k neskoršiemu poznaniu, že moč pacientov s cukrovkou je sladký.

Pretože najdôležitejšou úlohou stredovekej medicíny bolo vizuálne skúmanie moču, lebo pitvy boli v tom čase zakázané, stredovekí lekári vyšetrovali moč nielen zrakom, ale aj čuchom, ochutnávaním a intuíciou. O zistených výsledkoch viedli rozsiahle diskusie s kolegami, na základe ktorých stanovovali diagnózu a určovali liečbu. Tento postup plne podporoval vznik prvých laických lekárskejších škôl v Európe.

Medzi najstaršie patrila **Salernská lekárska a prekladateľská škola** ako prvá stredoveká lekárska škola (*Civitas Hippocratica*) v latinskom prostredí. Založená bola na hippokratovských tradíciách. Nachádzala sa v talianskom meste Salerno na juhu Apeninského poloostrova. Predpokladom jej vzniku bola nielen výhodná geografická poloha na styk s v tom čase kultúrne bohatším arabským svetom, ale aj existencia kláštornej nemocnice založenej už v roku 820, ktorá vychovávala laických lekárov. Spolupracovala s benediktínskym kláštorom v Monte Cassino založenom v roku 529, v ktorom boli uložené významné rukopisy nielen arabskej, gréckej a rímskej, ale aj kresťanskej a židovskej kultúry. Vzhľadom k rozsiahlej prekladateľskej činnosti sa preto mnohé spisy antickej medicíny, dovtedy dostupné len v arabských a byzantských krajinách, objavili aj v Európe. Medicína v tom období zaznamenala návrat k antickej medicíne, nakoľko práve Salernská lekárska a prekladateľská škola zjednotila východnú a západnú medicínu. Od 11. storočia pôsobila

ako prvá európska univerzita, na ktorej učiteľia získavali akademický titul magister. V 12. storočí prvýkrát udelila lekárom akademický titul **doktor medicíny**. Až do 13. storočia bola najvýznamnejšou univerzitou v Európe. Vďaka prekladateľskej činnosti nastal v tom období kvantitatívny a kvalitatívny rozmach medicínskeho písomníctva. Okrem latinčiny sa lekárske a lekárnické príručky začali prekladať aj do národných jazykov, aby sa stali prístupnejšími, ale latinčina si udržala dominantné postavenie v medicínskom písomníctve až do 19. storočia. K najvýznamnejším spisom Salernskej lekárskej a prekladateľskej školy patrila osvetová báseň *Regimen sanitatis Salernitatum* poznaná aj ako *Flos medicinae* alebo *Lilium medicinae*. Základ tohto spisu o správnej životospráve tvorilo 365 veršov usporiadaných v hexametri. Báseň bola postupne doplnená na 3 526 veršov a preložená do mnohých jazykov, vrátane slovenčiny a češtiny. Na základe skúseností zhrnula hygienické postupy a postupy na prípravu stravy v súlade so zdravým životným štýlom. Významnú úlohu pri príprave liekov zohrávala aj lekárska príručka *Antidotarium Nicolai*. Salernská lekárska a prekladateľská škola bola z dôvodu neproduktivity zrušená Napoleonom Bonaparte v roku 1811.

Významný lekár a učenec Salernskej lekárskej a prekladateľskej školy Constantinus Africanus (1020–1087) bol aj prekladateľ lekárskejších spisov z arabskej, gréckej, rímskej a niekoľkých orientálnych jazykov. Jazykovú zdatnosť získal a skúsenosti čerpal pri svojich cestách po Egypte, Etiópii, Indii, Perzii a Sýrii. Jeho najvýznamnejšia kniha *Ars Medicinae* poznaná aj ako *Articella* bola dokonalejším kompilátom lekárskejších textov arabských, byzantských a gréckych lekárov. Spolu preložil 37 kníh popredných učencov, čím ako prvý významne sprostredkoval návrat k antickej medicíne a umožnil spoznať cukrovku ako chorobu aj v Európe.

Literatúra

1. Mokáň M, Martinka E, Galajda P et al. Diabetes mellitus a vybrané metabolické ochorenia. Turany: P+M 2008. ISBN 978–80–969713–9–8.
2. Savona-Ventura C, Mogensen CE. History of Diabetes Mellitus. Issy-les-Moulineaux Cedex: Elsevier Masson 2009. ISBN 978–22–947–0990–6.
3. Švejnoha J. Vítězové nad cukrovkou. Semily: GEUM 1998. ISBN 80–86256–00–6.

Mgr. Andrea Bukovská

✉ bukovska@unm.sk

Nemocnična lekáreň UN, Martin
Diabetologické edukačné centrum I. internej kliniky JLF UK a UN, Martin
www.unm.sk

Doručené do redakcie 23. 5. 2014